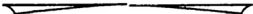

LAURI LUOTO

PAKOLAISENA

NTAMO

LAURI LUOTO

PAKOLAISENA

NTAMO

Alkuperäisjulkaisu amerikansuomalaisten
sosialististen kustannusliikkeiden kustantama

TYOMIES SOCIETYN KIRJAPAINOSSA ∞ SUPERIOR, WIS. 1925

Näköispainos ntamo, BoD – Books on Demand,
Neuersdtedt, Saksa, 2016

Julkaistaan oheislukemistona Markku Eskelisen suomenkielisen proosan historiaan *Raukoilla rajoilla* (Siltala, 2016).

Samanaikaisesti julkaistaan näköispainokset

Alpo Jaakola ja Ilkka-Juhani Takalo-Eskola:

Meri kiipeilee (1965)

K. A. Järvi: *Loinen* (1908)

Sinikka Kallio-Visapää: *Kolme vuorokautta* (1948)

Maria Vaara: *Likaiset legendat* (1974)

Iikka Vuotila: *Kuin lähtö* (1966)

Erkki Wessman: *Odopus* (1965)

ISBN 978-952-215-655-6

ntamo

2016

www.ntamo.net

Pako rajan taakse

Illalla, kello 11 ja 20 min. maaliskuun 27 päivänä 1918, lähti Helsingin asemalta se juna, johon olimme ennättäneet suurella vaikeudella matkaliput hankkia.

Siinä vaunun penkillä ensi töiksi kokoilin ajatuksiani viimeisten tapahtumain jälkeen. Olihan Suomen köyhälistö taasenkin historian koettelemusten kiirastuksessa. — Ajatuksia kiusasi kysymys: miten voimme sivuuttaa Karjalankannaksen rintamakohdat ilman, ettei junamme joudu varaan. Ovatkohan valkoiset joukot tunkeutuneet rautatielle asti? Toinen ajatus kihosi kysyvänä, miksi eivät kaikki pakene? Onhan halpamaista lähteä pakoon, vastaa toinen ääni, mutta itsesäilytysvaisto on saanut voiton kuten ennenkin kinastelussa. Painaudun vaunun nurkkaan, tuijotan kevätyön maisemiin, altamme pois kiitävän isänmaan näköaloihin, jotka kenties iäksi vinhasti sivu vierivät. Tilanteen aavistan, katkeran tappion käsitan. Mutta perääntymisestä — siitähän ei saa puhua, paosta vielä vähemmän. — Nämä ovat asioita jotka sivuutamme tässä. Muistutamme vain, ettei suinkaan ole välttämätöntä kaatua valkoisten hurjan koston uhrina enää sen jälkeen, kun epätoivo on vallannut kaiken. Pois isänmaasta! Pois Suomesta, soi lakkaamaton polttava ääni. Ja kun juna kiisi hurjaa vauhtia pimenevässä sydänyön sumussa eteenpäin, oli tämä ainoa lohduttaja kaiken päämäärä. Kunpa se vinhemmin viiltäisi pimeyttä, taajemmin sen veturi iskisi — noiden tähden, jotka ovat tuossa edessäni penkillä. Äiti ja

poika, jotka läpi rintamien, halki Hämeen ja Etelä-Suomen hevosmatkassa ja sodan kauhuissa, ovat "isää" etsineet ja tänään viime tingassa löytäneet Helsingissä. Aina Läkipohjan tappiosta saakka ovat matkalla olleet, jälessä tietämättömillä teillä kulkeneet.

Nythän he ovat tuossa edessäni vaunun penkillä sanattomina. Kaasuvalo vain puoliksi valaisee piirteet, joissa yhä loistaa tarmokkuus, ei väsymys eikä uni tee nyt seura. Neljäntenä on Valma sisko. Hänelläkin on passi Pietariin.

Yöjuna poikkeaa vain harvoille asemille, ja jatkaa ulvاهدellen sen veturi matkaa eteenpäin, kiskoien mukanaan junaa, joka on täpötäynnä maasta poistuvia venäläisiä sotilaita, upseereita ja pakolaisia. Junamiehistö täyttää loistavasti tehtävänsä. He ovat uskollisia vallankumousmiehiä, viimeiseen hetkeen he kuljettavat junia ja pitävät liikenteestä huolta — pitäkööt vain toiset huolen, että kiskot pysyvät ratalinjoilla paikoillaan.

Aamun valjetessa ennen Viipuria saapuu vastaamme ensimmäinen viljajuna Venäjältä. Tämä kuuluu olevan ensimmäinen leipä punaiselle Suomelle.

Sinertävässä aamuhämärässä näemme ikkunoista Torkeli Knuutinpojan linnoituksen ja tornin ja sen huipussa punaisen lipun. Vanha linna, vuodelta 1293, on nähnyt monet vaiheet ja kilvoitukset, taistelut ja turmioiden päivät. Nyt kannat punaista vapauden viiriä, jonka idän aatteiden nouseva aamurusko on harjallesi kiirien kiidättänyt. Saatkohan sen ylpeytesi kuinkakin kauan uhmalla kantaa rajumyrskyjen salamoidessa, salamoiden, jotka vastaasi lännen vihuri viillättää. Vielä kerran valkoisten huovien sodan tuliset roihut vallejasi vastaan syöksyvä on. Kiviset

seinäsi hurmetta paljon on nähnyt, nyt sua isännöi Ilkan tielle lähteneet punaiset urohot, jotka taisteluitta myöskään eivät valleiltasi aio lähteä konsaan.

Viipuri, sä taistelun näet, punasankareiden — kerro jälkimaailmalle totuus loistossaan, kuinka ryysyiset, nälän näännyttämät, luiset jänteret vapauden kalpaa kantoivat. Kerro verestä ja kyynelistä, kerro maineen, kunnian ja hengen taisteluista. Kerro, että kaikista halveksituimman, alhaisimman, lokaan tallatuimman asian puolesta seisoivat tässä miehet punaviirin alla, uhraten ainoansa, min ihminen antaa voi. — — —

Viipuri on jäänyt. Juna yhä kiittää. Huomaamme punakaartin sotilaita yhä taajemmissa joukoissa pitkin rautatien vartta. Jo kaikesta päättäen lähestyimme strategisia alueita. Sotilaat ovat kevätyön pakkastamasta hangen pinnasta loh koneet kuutioita ja rakentaneet eksyttäviä vaelinnoituksia ja pitkiä lumijuoksuhautoja. Notkelmissa näkyy maailmansodan aikuisia piikkilankaesteverkkopaaluksia. Muutamilla teillä on kuormastoja, haavoittuneita kuljettavia hevosia, asemilla ruumiskirstuja ja jäätyneitä, taistelupaikoilta tuotuja ruumiita. Nämä merkit puhuvat lähellä olevasta vihollisen rintamasta ja paikasta radalla, missä yöllä oli taisteltu.

Rautatieasemat ovat käyneet yhä ränstyneimmiksi, maaseutu karua, hiekkakankaista kurjaa Karjalaamme.

Rajajoella tiukkasivat tullimiehet elintarpeista, joita ei yli rajan maasta pois saa viedä. Lopuksi oivalsi punakaartin sotilas, ettei suinkaan viisi kiloa jauhoja neljän hengen evääksi ollut liian paljon.

Junamme oli pyyhkäissyt yli rajajoen sillan, tunsimme

itsemme vapaiksi ja me hengitimme ensikerran suuren Venäjän vallankumouksellista ilmaa. — — —

— Oi, että olisivat nyt kaikki punaiset tulla tänne huudahdimme yhdestä suusta.

— Eivät pääse vaikka tulisivatkin.

— Miksi ei?

— Ei ole passeja.

— Hankkisivat.

— On myöhäistä. Ei voi. Aikanaankin se oli vaikeutettua.

— Miksi?

— Kaikkihan olisivat lähtenyt karkuun, kuka sitten olisi tapellut.

— Mutta kun kuitenkin.

— Olisi pitänyt tietää perääntymishetki.

— Siinäpä se.

— Kyllä se toisin paikoin tiedettiinkin, mutta me joukot emme totelleet poisvetäytymismääräystä. Eihän voitu käsittää, että sodassa merkitsee perääntyminenkin uusiin aseisiin siirtymistä. Olisipa punainen kaarti aste asteelta vetäytynyt itäistä rajaa kohti, ei se palaisi perinpohjin lyötyä, kuten nyt.

— Niin, niin ollapa täällä parikymmentä tuhatta punaista poikaa, olisi oiva tuuma, mutta toteuttaa se enää, on vallan toinen asia.

— Miksi niin?

— Henkireikä on jo liian ahdas.

— Mikä henkireikä?

— Karjalankannas.

Kyselijä jäi vaiti, painoi otsansa vaunun ikkunan ruutua vasten, sanoi pitkän ajan kuluttua:

Oi mikä virhe, eiväthän punaiset ottaneet panttivankejakaan, eihän lahtauksella nyt ole rajaa. — — —

Punaiseen Pietariin

Edellä puolenpäivän pysähtyi junamme Suomen aseman pitkän puulaiturin ääreen. Olimme saapuneet vallankumouksen maailman pääkaupunkiin, ikuisesti unohtumattomalle Parisin kommunin toiselle etapille.

Vieras kieli kajahteli, vierasta oli tyylikin, mihin silmä ikinä sattuikin.

Punaisen kaartin esikunta istui keisarillisessa odotushuoneustossa. Täällä oli puheenjohtajana tov. Turunen, Lindkvist, molemmat taistelleet Suomen valkoisia vastaan ja nyt komennettu uuteen toimeen tänne. Heidän välityksellään saimme asunnon Simbirskaajalta 24, erään lesken luona, johon jo entuudestaan oli sijoitettu kaksi impiläh-telaista, Lehtisen ja Valjuksen perheet samaan huoneeseen. Olimme onnistuneet hyvin, ainakin aluksi. Toverit toimittivat vielä meille lipun, jolla sai mennä hakemaan Hulikkovan pakolaiskasarmilta aluksi silliä ja leipää.

Koska finanssiasiamme ei alunpitäen ollut kaikista parhaimmalla kannalla eikä Helsingistä lainatulla 500 markalla pitkälle potkita, täytyi olla vallan onnellisia tarjotusta avusta ruoan muodossa.

Me aavistimme heti pahinta, sillä pian kävi meille selville, ettei Pietari sovi ollenkaan rahattomille, eikä toimettomille pakolaisille olinpaikaksi, vallankin nyt, jolloin nälän kauhistava haamu syleili luisevasti tätä miljoonakaupunkia kaikilta ääritä ja kaikin muodoin. Matkaa piti päästä jatkamaan mitä pikemmin, siksi ponnistelin aikai-

sesta aamusta iltamyöhään, virastoissa juosten, papereita hankkien kaukaiseen itään lähteviin juniin, Aasiaan päin. Mikä tänään näytti onnistuvan ja käyvän laatuun, oli huomenna jo kelpaamaton, joten oli taasen alettava alusta. Kielitaidottomana oli vaivattava ihmisiä mahdollisimman paljon. Jos mieli jotain aikaansaada, tarvitsi olla tulkki. Ihmiset Pietarissa ovat merkillisen hyvänahkaisia ja avuliaita, pitkämielisen sitkeitä asianajajia. Jos olin kymmenen kertaa pettynyt asiassani, neuvoivat toverit rauhallisesti ryhtymään yhdenteentoista yritykseen. Ja minä yritin.

Eräs kuopiolainen räätäli Väyrynen asui Hernekadulla. Hän oli vanha, 70 vuotias ukkeli. Pojat: Olavi ja Jalmar, olivat juoksupoikina bolshevikien virastoissa ja varsinkin kielenkääntäjinä. Miten herttaisia ihmisiä — koskaan eivät väsyneet lähtemästä jalkapatikassa yli kaupungin vain sentähden, että minun papereistani taasen puuttui joku lippunen. Tiesiväthän he varsin hyvin kukkaroni olevan vallan laihan, mitään natshaijua ei voinut odottaa, mutta siitä huolimatta tahtoivat auttaa.

Rintamalla Suomessa olin saanut ihkauudet rasvanahkasaappaat. Korkeakosken suutarien lujilla kourilla oli ne vartavasten mitoilla tehty. Uskoin niillä vähintään Kamtshatkalle asti jalkamarssissakin pääseväni, mutta kuinkas kävikään. Kun olin kolme viikkoa ravannut Pietarin katu-
jen kivilaattoja, enintään Ekaterinovskajan ja Viipurin kaupunginosan väliä, niin havaitsin pohjat kärjistäpäin päikseen kuluneiksi, siihen mittaan asti, että isovarvas oli ottanut vapauden pilkistää ulos avaraan maailmaan. Jos olin tähän asti katuvaunuista aina jäänyt pois vähemmän tungske-
kelun takia, tein tästä alkaen oikeita hyökkäyksiä

niitä vastaan, kut n muukin maksuton yleisö, riippuen kiinni vielä mahdollisissa ja mahdottomissa paikoissa seinän ulkopuolellakin, sillä matkustushan oli vapaata vapaassa valtakunnassa.

Leirikaupungin elämää

Kaupungin ulkopuolisista vaikutelmista sain havaita Venäjän kansanomaisen "ruusaton" tyylin. Kuorma-ajurien pitkät rivit mahdottoman paksuine luokkineen lönsöttivät vastaan laiskaa tahtia.

Maailmansodan aikaanahan oli tämä kaupunki oikea läpikulkupaikka sotilaiden ja sotatarpeiden keskitys- ja jaoitteluasema. Suuressa sekamelskassa ja sisällissodassa sekä katutaisteluissa sen jälkeen olivat kaikki paikat tulleet "tahritun" näköisiksi. Olihan parast'aikaa nytkin sota-aika ja sotatila vallitsi Pietarissakin. Seinämät olivat alhaalta kauttaaltaan liisteripaperin peitossa. Yhä uudemmat ja uudemmat vaihtuneiden hallitusten julistukset ja ilmoitukset olivat liimatut päällekkäin ja sadevesi oli niitä reuhainnuttanut ja tuuli riepottanut irrallisina.

Öillä porttiholveissa leimusivat nuotiotulet. Sotilaat punaisine nauhoineen, aseistuksineen valppaina vartioivat vallankumouksen pyhää loukkaamattomuutta. He kohensivat nuotioita pistimillä ja lisäsivät tuleen hirsiä, halkoja, tahi pölkynpäitä. Kiihkeä kiväärien ammunta vallitsi kautta kaupungin yönaikoina. Kaikki tämä tuntui suurelta leirielämyltä, johon väestö näkyi tottuneen huolettoman välinpitämättömästi suhtautumaan. Tuntui kuin kaikki olisi kuulunut asiaan ja oli jokapäiväistä.

Sodan raatelemia raajarikkoja valtakaduilla kerjäämässä, almua anomassa oli vallan paljon. Bolshevikeilla oli vielä kädet täysi tehtäviä, niin ettei sisäistä järjestä-

mistyötä oltu voitu ajatellakaan. Kaatuneen hirmuhallituksen surkeat uhrit viruivat avuttomina suursodan seurauksina kaikkialla jaloissa. Ihminen, jolla on vielä kädet ja näkö, on jalattomanakin onnellisempi naapurina, jolla ei ole mitään näistä elimistä. Valtaisella Nevskin prospektilla oli elossa olevia raajattomia lihapölkkyjä varustettuna ihmispäällä, joista puuttui silmiä. He istuivat hiljaa kiviseinustalla tomussa ja liassa, mihin joku hyvä ihminen tämän hengittävän lihapölkyn on kantanut. Kenellä heistä on kädet, laahustaa itseään tungoksen jaloissa kuin rotta, jolta kärrynpyörät on takaruumiin ruhjonut. Tuossa seisoo raajoiltaan terveet, mutta tulikaasun kärventämät, sittemmin arpeutuneet kasvottomat ihmiset, joilta kaikkia aistimia puuttuu. Kellä on raajat, tekevät lakkaamatta ristinmerkkejä, "molien" painavat huulen alas tomuun ja kivi-paasiin, jota pitkin kansa astuu. Raajattomat kumartelevat hiukan päätänsä, hokien jumalan äidin ja kaikkien pyhimysten nimiä. Ihmistungos on sotkea heidät joka hetki jalkoihinsa. Katselen kaikkea tätä ensikerralla suurella kauhistuksella, enhän ole tottunut invaliideihin siellä Suomessa. Ja eihän koskaan ole ollut ennen maailmansotaa ja myrkkyykaasuja.

Ahdistavin sydämin ajattelin: Oi ihminen, jolla on jumala, keisari, armo ja isänmaa! Oi ihmistä!

Vain aniharva kiinnittää heihin raajarikkoihin huomiota, ojentaakseen kopekan. Paljon on ihmisiä, joita ei tämä ollenkaan liikuta, kävelevät röyhkeinä, hyvinvoipina, lihavana ja terveinä sivu. He ovat nähtävästi porvareita, jotka eivät enää näe aatteensa uhreja. Mielikuvitus asartaa keinoja etsien millä tällainen paatunut elukka

saataisiin luomaan edes osaaottava katse. Paha kuiskii korvaani:

Kun löisi kintut poikki, ja asettaisi laatikkoon kuten nuo tuolla istuvat, muutoin he eivät mitään ajattele.

— — —

Astellessamme edelleen, selittää Jalmar:

— Invaliidikoteja ei vielä ole voitu luoda työväen valtaan näet, "lyöminen" on ensin saatava loppuun, valta ja armeija lujitettava. Paljon on lähetetty heitä kotipaikoilleenkin, mutta on paljon, joilla ei ole kotia, eikä omaisia, useat eivät kykenisi lähtemään, huonoimmathan näet eivät minnekään omin neuvoin pääse. Ensinnä Haa-parannan kautta tuotiin heitä paljon, myöhemmin, kun armeija käveli pois juoksuhaudoista taistelemasta Saksaa vastaan, on heitä yhä saapunut sen mukaan tänne.

Käymme läpi leipälinjojen, maidon ja voin jakelupaikkojen. Kova niissä on järjestys, jota kansa itse näyttää virkailijoista huolimatta ylläpitävän. Oikeutta kaikille jaetaan, mikäli voidaan, yhteinen hätä on ihmiset lähentänyt.

Tässä seisoo vaimo aamusta alkaen lapsi sylissä, kaksi isompaa hameen liepeissä kurkkien kuin kananpojat. Leipänormiaan he odottelevat, ja varmasti, vaikka pitkän odotuksen jälkeen, sen saavat.

Yritämme saada jotakin lasten käteen vapaakaupasta, jonne astumme. Pian jälessämme seuraa meitä toinen, nähtävästi maalaisnainen risoissaan, liinattapäin avorinnoin, horjuu tiskin luo, lattialle polvistuu — sanaa ei sano. Luiset sormet haparoivat myyntipöytää. Samea hämärtnyt katse tarkkaa tiskimiestä, mutta tämä on kylmä,

ihan kuin puu, ei lainaa katsettakaan. Hän lausuu meille: Shto vam naado?

Emme osta mitään mekään. Nainen laahustaen nousee, astuu ulos, hänellä on kuin rautaa jaloissa, mutta ristinmerkkejä hän oli lakannut tekemästä.

Eräänä aamuna olen taasen matkalla valtiosihteerin virastoon. Birshavoin sillan luona näen kaukaa ihmistungosta, juoksua ja liikettä. Leipäkuormaa kuljettavan ajurin vankkurin korilta oli vartijoista huolimatta temmattu laatikossa paistettu "piirunpää"-leipä. Kuorma arvattavasti oli liikkeellä vartijan vastuulla. Hän yritti aseella uhaten varoa, mutta yleisö puuttui asiaan, otti juoksijan kiinni ja toi vankkureiden luo. Lopuksi nälkäiselle taitettiin pala limppua, laskettiin menemään. Vartijan oli oltava kiltisti hiljaa.

Sihteeristössä näin paljon tovereita ja muita ihmisiä, jotka vasta olivat saapuneet. Maallikkona tunnen heistä harvoja, Mäkelän Santeri sentään mainari — Insnorissa muinoin tuntemaan tulin, kun "mokkerina" maitosuuna miehen kera maan uumenissa matosin. Tuolla Kustaa Rovio ulos ikkunasta katsoo katon yli kullattua kirkon kupua ja miettii. Turkian Matti nahkatuppineen seisoo, huutelee telefonin reikään armottoman paksusta panssarijunasta. Tokoin Oskari pyörii salkku kainalossa, selittäen missä matkalla ovat Siperiasta tulevat leipäjunat. Erästä pitkää miestä kutsuttiin Orjatsaloksi ja lyhyttä Väinö Bukaksi. Pärssiset näin Simbirskajalla. Ukkeli oli kovin kalpea ja rasittunut, nojasi katukäytävällä ikkunan eteen asetettua messinkisuojustinta vastaan, ja katseli syvästi alas. Hilja oli terhakka, ja puhui sisarensa pojasta ja matkasuunnitelmista Persian kautta

"Pakolaisena avaa Lauri Luodon neljän amerikansuomalaisten keskuudessa suosituksen veijariromaanin sarjan. Romaanin päähenkilö pakenee perheineen Suomen sisällissodasta nälkäänäkevän Pietarin kautta Ob-joen mutkaan keskelle Venäjän sisällissotaa. Stalinin terroria edeltävässä Neuvostoliitossa kirjoittavana suomenkielisenä kirjailijana, jonka 1920-luvun teokset julkaistiin vain Yhdysvalloissa, Luoto saattoi hyvinkin olla aikansa kosmopoliittisin suomalaiskirjailija."

– Markku Eskelinen: *Raukoilla rajoilla. Suomenkielisen proosakirjallisuuden historiaa*, Siltala 2016

